

PREKYBOS MOTERIMIS AUKŲ RESOCIALIZACIJOS EDUKACINĖS GALIMYBĖS

Prof. Irena Leliūgienė

Kauno technologijos universitetas, Socialinių mokslų fakultetas, Ugdymo sistemų katedra
K. Donelaičio g. 20–501, LT- 44239 Kaunas
Telefonas (8 37) 30 01 34
Elektroninis paštas ei@ktu.lt

Aistė Baronaite, Živilė Zapolskytė

Kauno technologijos universitetas, Socialinių mokslų fakultetas, Ugdymo sistemų katedra
K. Donelaičio g. 20–501, LT- 44239 Kaunas
Telefonas (8 37) 30 01 34
Elektroninis paštas aistebaronaite@yahoo.com

Pateikta 2008 m. rugsėjo 15 d.

Parengta spausdinti 2008 m. lapkričio 20 d.

Santrauka

Straipsnyje teoriniu požiūriu kompleksiskai nagrinėjamos prekybos moterimis ir prekybos moterimis aukų sampratos. Atskleidžiamas galimybių teorijos taikymo prasmingumas aukų resocializacijai. Tyrimu siekta atskleisti veiksnius, lemiančius sėkmingą/nesėkmingą aukų resocializaciją, edukacinių priemonių įtaką nukentėjusiųjų resocializacijos procesui bei edukacinių galimybių vertinimą. Ši tema gvildinama atsižvelgiant ne tik į specialistus, vykdančius prekybos moterimis aukoms pagalbos programas, bet ir į pačias prekybos moterimis aukas, kaip resocializacijos proceso dalyves.

Pagrindinės sąvokos: prekybos moterimis auka, resocializacija, edukacinės galimybės, galimybių suteikimas.

Įvadas

Prekybos moterimis problema dar mažai nagrinėta Lietuvoje. Autorės D. Marcinkevičienė ir R. Praspaliauskienė (1999), A. Sipavičienė (2004), dažniausiai gvildena šio reiškinio priežastis, pasekmes, aptardamos galimus problemos sprendimo ir pagalbos aukoms būdus. Tačiau resocializacijos proceso organizavimas prekybos moterimis aukoms yra naujas reiškinys Lietuvoje, todėl dar nėra aiškiai apibrėžtos pagalbos kryptys ir priemonės, nesukurta vieninga resocializacijos sistema. Pirmasis Lietuvoje J. Ruškaus (2006) atliktas tyrimas apie teikiamos pagalbos prekybos moterimis ir prostitucijos aukoms efektyvumą atskleidė tarpinstitucinio bendradarbiavimo bei sisteminio požiūrio į reintegracijos procesą svarbą. Užsienio šalių mokslininkai ir tyrėjai taip pat neabejingi šiai problemai. C. Corrinas (2005), B. Herzfeldas (2002), B. Netkova (2007), M. Melrose ir D. Barretas (2005), M. Wijersas (2002) ir kt. remdamiesi globalizacija ir lyčių lygybe nagrinėjo prekybos žmonėmis problematiką, išryškindami prekybos žmonėmis traktuočių įvairovę, prostitucijos rizikos faktorius (ankstyva seksualinė prievarta, skurdas, priklausomybė ir t. t.). Vis dėlto išsamiai nenagrinėta edukacinių galimybių sudarymo reikšmė prekybos moterimis aukų resocializacijos procese: apie sąlygų sudarymą įgyti išsilavinimą, integruotis į darbo rinką, profesinio/karjeros konsultavimo reikšmę, apie aukų motyvavimą siekti išsilavinimo, naujų savarankiško gyvenimo įgūdžių formavimą, profesinių kompetencijų įgijimą. Šios priemonės svarbiausios siekiant nukentėjusias sėkmingai resocializuoti.

Tyrimai, analizuojantys prekybos moterimis aukų resocializaciją Lietuvoje, apima daugiau specialistų vertinimus, požiūrį bei jų vykdomą veiklą, tačiau netyrinėta aukų, kaip resocializacijos proceso dalyvių, nuomonė.

Straipsnyje siekiama atsakyti į šiuos klausimus: Kokie veiksniai lemia sėkmingą aukų resocializacijos procesą? Kokie veiksniai tai riboja? Kokios yra sudarytos edukacinės galimybės prekybos moterimis aukoms? Kokia edukacinių priemonių įtaka aukų resocializacijai?

Tyrimo objektas – prekybos moterimis aukų resocializacijos galimybės.

Tyrimo tikslas – atskleisti prekybos moterimis aukų resocializacijos edukacines galimybes.

Tyrimo uždaviniai:

1. Atskleisti prekybos moterimis reiškinio sampratą;
2. Pagrįsti prekybos moterimis aukų resocializacijos svarbą
3. Atlikti prekybos moterimis aukų resocializacijos edukacinių galimybių tyrimo rezultatų analizę;

Tyrimo metodai

Duomenų rinkimo

- Mokslinės literatūros analizė, dokumentų analizė;
- Pusiaus struktūruotas interviu;
- Socialinio tinklo piešinys (schema).

Duomenų analizės

- Kokybinė turinio (content) analizė

1. Prekybos moterimis samprata

Terminas „prekyba žmonėmis“ (anglų kalboje „trafficking in human beings“, „trafficking in persons“) dažnai visuomenėje suprantamas gana siaurai, supaprastintai ir neišsamiai. „Prekybos moterimis“ sąvoka dažniausiai siejama su atviru smurtu ar prievarta, atviru merginų grobimu gatvėje ir prievartiniu jų gabenimu į užsienio šalis (Sipavičienė, Erentaitė, 2004). Tačiau praktikoje tokių situacijų beveik nepasitaiko. Dažniausiai prievarta prekybos moterimis atvejais pasireiškia nepalyginti subtiliau, todėl kartais iškyla sunkumų tokius atvejus pripažinti kaip prekybą moterimis. Prekyba moterimis dažnai suprantama vien tik kaip priverstinė prostitucija. Čia problemą spręsti paliekama teisėsaugos institucijoms, kurios domisi tik prostitučių ir sąvadautojų veikla. Tačiau ir ši sąvoka neatspindi prekybos moterimis problemos kompleksiskumo, todėl išsamiai šią problemą apibūdinti bei suvokti yra svarbu ne tik teoriškai analizuojant šį reiškinį, tačiau ir praktinėje tarptautinių organizacijų, valstybinių institucijų ar nevyriausybių organizacijų veikloje, o taip pat ir visuomenėje.

Apibrėžiant prekybos moterimis reiškinio sąvoką iškyla tiek teorinės, tiek praktinės problemos: kartais ji yra sutapatinama su nelegalia migracija, žmonių kontrobanda, prostitucija ir kt., o praktinė šio reiškinio apibrėžimo problema dažniausiai kyla dėl valstybių vyriausybių bei nevyriausybių organizacijų nesutarimo (Netkova, 2007). Prekybos moterimis reiškinio problematiškumas taip pat atsispindi ir atskleidžiant tam tikrus šio reiškinio aspektus, pavyzdžiui, svarbus yra išnaudojimo aspektas, išnaudojimo tikslas (priverstinis darbas, priverstinės vedybos, seksualinis išnaudojimas ir kt.), nusikaltimo metodų bei jo įgyvendinimo aspektai ir kt.

Terminas „Prekyba žmonėmis“ (angl. „trafficking in human beings“) dar nėra apibrėžtas ir žodynuose. Tačiau dažniausiai žodis „traffic (in)“ arba „trafficking (in)“ juose siejamas su nelegalia veikla. Pavyzdžiui, Oxfordo žodynas enciklopedija (Oxford dictionary and Thesaurus, 1994) šiuos žodžius aiškina pirmiausia akcentuojant tam tikrą judėjimą, pervežimą, pergabenimą. Kitas aspektas – žmonių susitarimai. Pabrėžiama prekyba, prekės, ypač nelegali veikla (pavyzdžiui, prekyba narkotikais). Longman žodynas (1992) taip pat šiuos žodžius aiškina, kaip tam tikrą, dažniausiai nelegalią, prekybą, kitokią veiklą, pabrėžiant specifinio tipo prekes, pavyzdžiui, prekyba vogtais daiktais. Svarbu pažymėti, kad kaip sinonimai žodynuose pateikiami žodžiai „trade (in)“ arba „deal (in)“, kurie taip pat reiškia tam tikrą prekių ir paslaugų pirkimą arba pardavimą siekiant naudoti, tam tikrus žmonių susitarimus. Taigi apibendrinant galima teigti, kad žodynuose dažniausiai minimi trys aspektai: judėjimas, nelegali veikla, prekės, siekimas naudoti. JTO (Jungtinių Tautų Organizacija) suformuluotame prekybos žmonėmis apibrėžime šie aspektai taip pat minimi, tačiau įvardijami kitaip („pervežimas“, „duodant ar gaunant mokesťį ar kitokią naudą“, „kurio įtakoje yra kitas asmuo“ ir kt. (Palermo protokolas, 2000)

Dažniausiai mokslinėje literatūroje prekybos moterimis sąvoka yra sutapatinama su prekybos žmonėmis apibrėžimu, neskiriant didesnio dėmesio šio reiškinio sampratai aiškinti. Pabrėžiamas tik išnaudojamas asmuo – dėl prekybos žmonėmis nukentėjusi moteris. (Sipavičienė, Erentaitė, 2004). Prekybos žmonėmis aukomis dažniausiai tampa moterys, todėl šis darbas yra orientuotas į prekybos moterimis prostitucijos tikslais problemą, kaip vieną iš prekybos žmonėmis reiškinio formų. Todėl viename darbe naudojant sąvoką „prekyba žmonėmis“ turima omenyje ir analizuojama „prekybos moterimis“ problema.

Prekybos moterimis reiškinių bandoma analizuoti apžvelgiant tam tikras jo pasireiškimo sritis, siekiant atskleisti specifinius šio reiškinių sampratos aspektus.

1. lentelė. Prekybos moterimis reiškinių apibrėžimas atsižvelgiant į jo pasireiškimo sritis

Pasireiškimo sritis	Apibūdinimas
<i>Žmogaus teisių pažeidimas</i>	Dėl vergiškų aplinkybių, į kurias patenka moteris prieš savo valią. Šis kriterijus yra pabrėžiamas ir tarptautiniuose dokumentuose, apibrėžiant prekybos žmonėmis sąvoką. Dažnai prekyba moterimis yra įvardijama kaip grubus žmogaus teisių pažeidimas, tiek dėl laisvės apribojimo, tiek dėl išnaudojimo, tiek dėl netinkamo elgesio su asmeniu ar kitų aspektų. (Fedosiuk (2005), Raymond (2005), Wijers (2002), Netkova (2007) ir kt).
<i>Moralinė problema</i>	Dažnai prekyba moterimis sutapatinama su prostitucija. Wijers (2002) teigimu, tose valstybėse, kur prostitucija yra suprantama, kaip savanoriškas moters apsisprendimas ir pasirinkimas, niekam nedarantis žalos, tik nedaugelis prekybos moterimis aukų pripažįstamos kaip nukentėjusiosios. Tose valstybėse, kur prostitucija yra draudžiama, labai dažnai tokios moterys laikomos pažeidusiomis visuomenės normas, užsiimančiomis amoralia veikla, o tai sudaro sąlygas jų izoliacijai, stigmatizacijai ir marginalizacijai.
<i>Nelegalus ir organizuotas verslas</i>	M. O'Connoras ir G. Healy (2006) pateikia visus prekybos moterimis reiškinių, kaip verslo, elementus. Jų teigimu, yra sukurta prekybos moterimis prostitucijos tikslais rinka, kur veikia paklausa ir pasiūla, be to, tai yra tam tikra, tačiau nelegali, pasaulinės verslo rinkos dalis. Šiame versle veikia tiek prekės (moterų ir vaikų kūnai), tiek tiekėjai, klientai, verslininkai, yra gaunamas didelis pelnas ir t.t. (O'Connor, Healy, 2006).
<i>Migracijos problema</i>	Dažnai prekybos moterimis sąvoka yra susiaurinama iki migracijos problemos, todėl dėmesys yra nukreipiamas nuo kovos su apgaulė, prievarta ar išnaudojimu, prie kovos su nelegalia migracija, stengiantis užkirsti kelią į šalį atvykti potencialioms aukoms. Todėl M. Wijersas (2002) teigimu, stiprinant valstybių sienų apsaugos politiką, vizų kontrolę ir migracijos politiką, tik dar labiau apsunkinama nukentėjusiųjų padėtis, paverčiant jas ne aukomis, bet nelegaliomis migrantėmis, o taip jos tampa dar labiau pažeidžiamos ir priklausomos nuo prekeivių žmonėmis.
<i>Kriminalinė problema</i>	Šiuo atveju problemos sprendimas apribojamas siekiant sustabdyti organizuotą verslą ir išaiškinti. Tokiu atveju yra neatsižvelgiama į prekybos moterimis aukų interesus ir poreikius, nes nukentėjusiosios yra laikomos liudytojomis, galinčiomis padėti teisėsaugai kovoti su nusikalstamumu. Tam pritaria ir M. Wijersas (2002), teigdama, kad, perkvalifikavus prekybos moterimis problemą į kriminalinę, dažnai bylos sprendžiamos viešai, todėl nukentėjusiųjų rizika tampa dar didesnė. Valstybėse, kur prostitucija draudžiama, ir yra baudžiama tik prostitucija užsiimanti moteris, iškyla dar didesnių problemų, nes prekybą moterimis būtina traktuoti vien kaip kriminalinį veiksmą. Taigi prekybos moterimis auka, dirbanti prostitute, tampa asmeniu, pažeidusiu tos valstybės įstatymus.
<i>Darbo problema</i>	Prekyba moterimis kaip nelegali, priverstinio darbo problema. S. Tavceras (2001), M. Wijersas (2002) atkreipia dėmesį, kad moterys dažniausiai dirba valstybės nereguliuotuose sektoriuose, be to, yra skatinama diskriminacija ir atgaivinama tradicinių moters pareigų funkcija – moterys dirba tik pasilinksminimų srityje arba namų ūkyje, kur tenkinami vyrų poreikiai.

Šiame straipsnyje remiamasi Jungtinių Tautų 2000 m. specialiuoju *Protokolu dėl prekybos žmonėmis, ypač moterimis ir vaikais, prevencijos, sustabdymo bei baudimo už vertimąsi ja*, suformuluotu prekybos žmonėmis apibrėžimu (Palermo protokolas, 2000), nes, autorių nuomone, tai kol kas išsamiausias ir visa apimantis prekybos moterimis apibrėžimas. Jame atsispindi nusikalstami veiksmai (verbavimas, perkėlimas, perdavimas, slėpimas ar priėmimas), priemonės (gąsdinimai, jėgos panaudojimas ar kt. prievartos formos, apgaulė ir t. t.) ir tikslai (išnaudojimas prostitucija arba kitoks seksualinis išnaudojimas, prievartinis darbas ar paslaugos, vergija ar į vergiją panaši veikla arba organų pašalinimas), kurie ir sudaro prekybos moterimis turinį.

Apibendrinant galima teigti, kad literatūroje prekybos moterimis reiškinių analizuojamas įvairiais aspektais (kaip žmogaus teisių pažeidimas, moralinė problema, nelegalus ir organizuotas verslas, migracijos, darbo problemos, kriminalinė problema ir t. t.). Tačiau prekybos moterimis problema dažniausiai yra kompleksinė ir apima daugelį šių aspektų, todėl ji negali būti traktuojama apsiribojant tik vienu iš jų. Priimtas Jungtinių Tautų visuotinis prekybos žmonėmis apibrėžimas, apimantis veiksmus, tikslus bei priemones, yra išsamus ir plačiai naudojamas ne tik daugelio valstybių nacionalinėse teisinėse bazėse, bet ir moksliniuose darbuose. Kol kas nėra konkrečios prekybos moterimis apibrėžties. Naudojama prekybos žmonėmis sąvoka, sukonkretinant nukentėjusį asmenį – moterį.

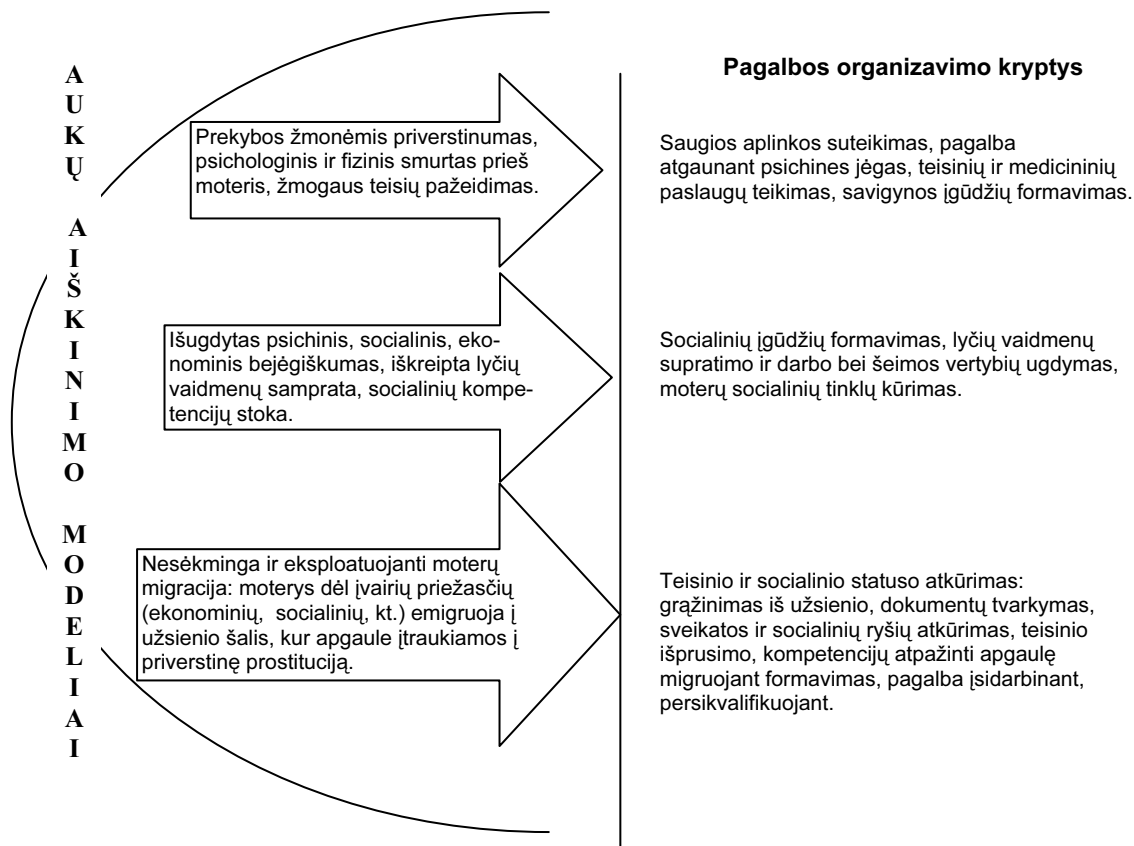
1.1 Prekybos moterimis aukos samprata

Skirtingi požiūriai bei problemos traktuočių įvairovė lemia tai, kaip bus suprantama ir įvardijama prekybos moterimis auka, bei kokių priemonių bus imamasi organizuojant prevenciją taip pat aukų re-socializacijos procesą. Kaip jau anksčiau minėta, analizuojant užsienio tyrėjų mokslinius straipsnius nepavyko aptikti prekybos moterimis, taip pat ir aukos mokslinės apibrėžties. Beveik visuose straipsniuose remiamasi JTO protokole (2000) pateikta prekybos žmonėmis formuluote.

2005 m. rugsėjo 12–14 d. Dubline vykusioje mokslinėje-praktinėje konferencijoje „Identification and treatment of victims of trafficking“ (Prekybos žmonėmis aukų identifikavimas ir procedūros) įvairių profesijų atstovai iš 12 Europos šalių skyrė esminius požymius: kelionės bei asmens tapatybės dokumentų (kurie dažnai būna suklastoti) atėmimas bei visiška aukos kontrolė (ribojama pasirinkimo, judėjimo laisvė, griežta priežiūra, pokalbių kontrolė ir t.t.). Pagal šiuos požymius Europoje galima identifikuoti prekybos žmonėmis auką. (International Organization for Migration, 2005).

Išanalizavus mokslinę literatūrą galima teigti, kad J. Ruškaus (2005) pateiktas prekybos moterimis ir prostitucijos aukų sampratų modelis nėra pakankamai išsamus ir teoriškai pagrįstas atsižvelgiant į nagrinėjamą problemą, nes turima omenyje tik nevyriausybinė organizacijų veikla, kuri remiasi skirtingais aukų aiškinimo modeliais. Todėl teikiama pagalba nėra kompleksinė ir neatitinka visų aukos poreikių. Taip pat į šias sampratas įtraukiama ir prostitucija, kaip viena iš darbo formų, kuri šiame straipsnyje suvokiama, kaip moters teisių pažeidimas, išnaudojimas bei smurto prieš moteris forma. Todėl straipsnio autorės siūlo remtis pritaikytu J. Ruškaus (2005) prekybos moterimis aukų sampratų modeliu (žr. 1 pav.), atskleidžiančiu prekybos moterimis aukų apibūdinimus bei šios problemos buvimo priežastis. Tokiu atveju organizuojama pagalba yra kompleksinė ir atitinkanti aukų poreikius.

Taigi analizuojant prekybos moterimis aukų sampratą, išryškėja kompleksinio požiūrio poreikis, kai nukentėjusioji laikoma tam tikros situacijos (migracijos, smurto, aplinkybių ar kt.) ir įvairių sistemoje tarpusavyje sąveikaujančių dalių (socializacija, praeities įvykiai, traumos, socialinės aplinkos ir kt.) auka. Tokiu atveju įvertinamas aukos problemų kompleksiskumas, ir pagalbos teikimo kryptys organizuojamos atsižvelgiant į realius nukentėjusiosios moters poreikius.

1 pav. Prekybos moterimis aukos sampratos
(Pritaikyta remiantis J. Ruškumi (2005). A. Baronaite, Ž. Zapolskyte, 2007)

2. Resocializacijos samprata

[vairūs autoriai (Ruškus (2005), Netkova (2007), Melrose ir Barret (2006)) kalbėdami apie pagalbos organizavimą prekybos moterimis aukoms dažniausiai naudoja reintegracijos arba reabilitacijos terminus, kurie, straipsnio autorių nuomone, yra per siauri.

Reabilitacija suvokiama kaip fizinių, protinių arba socialinių gebėjimų grąžinimas arba atgavimas po traumos ar ligos (Socialinės apsaugos terminų žodynas, 1999). Tarptautinių žodžių žodyne apibrėžiama „kaip medicininių, pedagoginių ar socialinių priemonių kompleksas, padedantis ligoniams ar patyrusiems traumas atgauti sveikatą ir sumažėjusį ar prarastą darbingumą“ (Vaitkevičiūtė, 2001, p. 889). Ši sąvoka neatitinka prekybos moterimis aukų ypatybių, nes daugelis aukų iš tiesų nėra praradusios vienokių ar kitokių gebėjimų (pavyzdžiui, profesinių), o dažniausiai jie net nebuvo suformuoti dėl sudėtingų ekonominių, socialinių ar kt. sąlygų.

Reintegracijos sąvoka pateikiama analizuojant šio žodžio sandarą. Integracija (lot.) – atnaujinimas, atstatymas. (Tarptautinių žodžių žodynas, 1985). Socialinės apsaugos terminų žodyne pateiktas toks intergracijos apibrėžimas: „tai asmens įsiliejimas į socialinę grupę, visuomenę pagal bendras vertybes, normas, tikėjimą ir pan.“ (Socialinės apsaugos terminų žodynas, 1999). Re (lot.) priešdėlis, reiškiantis vėl, iš naujo, pakartotinai. Vadinas, reintegraciją galima apibrėžti kaip pakartotinį asmens įsiliejimą į visuomenę. Anot G. Liaudinskienės (2003), ši sąvoka labiau pabrėžia visuomeninę sferą, kurioje ypač svarbus palankus visuomenės požiūris į auką ir destigmatizaciją.

Šios resocializacijai artimos sąvokos (reabilitacija ir integracija) nepasižymi tokiu kompleksiskumu. Jų turinys ne toks daugiaprasmiškas nei resocializacijos sampratos, kuri suvokiama „kaip pakartotinis asmens įsijungimas į visuomenę, liečiantis asmens ir visuomenės santykius“. (Liaudinskienė, 2004, p.18). Platesnį šios sąvokos aiškinimą pateikia R. L. Barkeris (1994). Resocializaciją jis aiškina kaip asmens rengimą įsitraukti į visuomenės gyvenimą ir gyventi visuomenėje, kurioje pasikeitė sąlygos po krizės, traumos ar pasikeitus gyvenimo būdui bei, anot L. Jovaišos (2007, p. 250), „socialinio statuso ir vertingumo grąžinimas kryptingomis socialinėmis, pedagoginėmis, psichologinėmis, ugdymo ar kitomis priemonėmis siekiant integruoti asmenį į visuomenę“.

Norint atskleisti pagalbos organizavimo nukentėjusiosioms nuo prekybos žmonėmis resocializacijos sampratos tiek praktiško, tiek teoriško naudojimo tapatumą kitų terminų atžvilgiu, ypač reikšmingas tampa A. Cornel (Liaudinskienė, 2004, p.22) resocializacijos įvardijimas (ką tai reiškia ar ką galėtų reikšti):

- patarimai asmeninių problemų, trūkumų ir galimybių klausimais bei visuomeninės prielaidos integruotis;
- motyvacija, siekiant pagerinti savo gyvenimo padėtį, integruotis ir nepraleisti galimybių, nes patirtas atbėrimas, stigmatizacija ir perspektyvų nebuvimas dažnai lemia rezignaciją (visišką nuolankumą, pasidavimą likimui) bei siūlomos pagalbos nepastebėjimą ir nepriėmimą.
- materialinė pagalba nuo pragyvenimo minimumo užtikrinimo iki paramos ieškant būsto.
- parama, ieškant ir suvokiant lavinimąsi bei ypač parodant išsilavinimo naudą ir dalyvaujant profesiniame gyvenime.
- asmeninė pagalba, parama bei „lydėjimas“ esant krizinėms situacijoms, parama užmezgant socialinius kontaktus laisvalaikio srityje.
- visuomenės pastangos toleruoti nukrypstantį nuo normų elgesį bei visuomeniškai izoliuotų grupių integraciją ir enstigmatizaciją.
- parama įgyjant daugiau pasitikėjimo savimi, solidarumo, sugebėjimo nekonfliktuoti ir galimybių pasirasti bei pakantumo nesėkmėms.

Taigi atskleidus, ką reiškia resocializacijos sąvoka, aiškiai matomas šios sampratos kompleksiskumas, visapusiškumas, apimantis tiek individus, tiek visuomenę. Resocializacija yra laikoma tinkamu prekybos moterimis aukų problemų sprendimo būdu, nes čia pabrėžiama visuomenės atsakomybė už kiekvieną savo narį, čia asmuo matomas, kaip aktyvus keitimo(si) proceso dalyvis.

Prekybos moterimis aukų resocializacijos pagrindas yra galimybių asmeniui suteikimo teorija, kuri atliepia esminius resocializacijos tikslus.

Galimybių asmeniui neteikimo teoriją taikyti resocializuojant prekybos moterimis aukas yra labai prasminga, nes čia svarbu, kad moteris gebėtų įvertinti ir suprasti jai neigiamą įtaką darančius veiksnius, rasti vidinės stiprybės atsispirti jai, pasinaudoti aplinkoje esančiais resursais, galimybėmis, kurios moteriai padėtų suvokti savo situaciją, išsivaduoti iš ją traumuojančios aplinkos. (Ruškus, 2005). Anot J. L. Hermano (2006, p. 82), „trauminiai įvykiai, gniuždo iniciatyvą, užgniaužia individo kompetenciją, pasitikėjimą kitais bei savimi ir suardo „aš „ struktūrą“. Todėl galimybių suteikimas apima ne tik aukos gebėjimų skatinimą, bet ir motyvavimą, mokymą bei pozityvaus savęs vertinimo skatinimą.

Taigi galimybių suteikimas gali tapti strategija, naudinga dirbant su prekybos moterimis aukomis, kurios jaučiasi bejėgės, suteikiant joms paramą, įgūdžių ir reikalingą suvokimą. Galimybių suteikimo idėja prekybos moterimis srityje yra „prasminga tuo, kad tiek potencialios, tiek realios aukos, esant įgalinimu grįstai pagalbai, padeda reflektuoti savo individualią patirtį kaip platesnio, struktūrinio modelio dalį, įvertinti tai, kas veikia jų asmeninius gyvenimus, padeda plėtoti savo socialinius įgūdžius, reikalingus savarankiškam gyvenimui“ (Ruškus, 2005, p. 35). Nukentėjusios čia pripažįstamos kaip gebančios spręsti už save, tačiau joms turi būti padėta priimti sprendimus, ugdyti savo išdidumo ir savivarbos jausmą.

Prekybos moterimis aukų resocializacijos edukacinių galimybių empirinis tyrimas

Tyrimo metodika

Tyrimo pobūdis (bendroji charakteristika). Tiriamoji problema – prekybos moterimis aukų resocializacijos edukacinės galimybės, buvo svarbu ir aktualu išsiaiškinti bei suvokti tiriamųjų patirtį, išgyvenimus ir pažvelgti į situaciją jų akimis. Esminės priežastys, lėmusios kokybinio tyrimo metodo pasirinkimą, buvo tiriamojo reiškinio subtilumas, aukų situacijų unikalumas, asmens privatumą liečiantys klausimai ir oficialių statistinių duomenų apie prekybą moterimis bei organizuojamą ir joms teikiamą pagalbą nebuvimas. J. Ruškaus (2005) nuomone, prekybos moterimis reiškinys siejamas su kriminalistika bei moterų stigmatizacija, neigiamais stereotipais, todėl daug dalykų retai išsakomi, įvardijami viešai ir aiškiai. Kokybinis tyrimas atsižvelgiant į tyrimo rezultatus, šiuo atveju buvo perspektyvus kelias. Anot R. Tidikio (2003), kokybiniuose tyrimuose individas analizuojamas ne kaip priklausomas nuo bendrųjų socialinių dėsningumų, bet kaip unikali asmenybė. Kiekviena individo situacija yra unikali, atspindinti specifinę socialinę patirtį, kančias ar gyvenimo problemas. V. Žydžiūnaitė (2003) papildo, kad taikant kokybinį tyrimą galima geriau suprasti ir visapusiškai interpretuoti žmogiškąją patirtį, suvokti tyrimo fenomeno prigimtį, esmę. Duomenų rinkimo metodu buvo pasirinktas interviu, nes suteikia didesnes galimybes nuodugniau pažinti tiriamąjį. Šis metodas labiau patikimas negu anketinis metodas ar kiti apklausos būdai (Tidikis, 2003). Tai nuoširdus ir atviras pokalbis nagrinėjama tema, kur svarbiausia atskleisti analizuojamos problemos kokybinius aspektus (Stankūnaitė, Verbickienė, 2002). Taikant šį metodą atsiranda galimybė aptarti kiekvieną klausimą, išsakant savo nuomonę, taip surinkti nuomonių įvairovę, patirties įvairiapusiškumą.

Tyrimo populiacija. Tyrimo imtis. Tyrimo populiaciją sudaro prekybos moterimis aukos. Tyrimo populiacija yra sunkiai pasiekama, nes organizacijose dėl prekybos moterimis aukų laikomasi konfidencialumo principo bei dėl analizuojamos temos specifiškumo. Be to, pirmiausia reikėjo gauti organizacijų, dirbančių su prekybos moterimis aukomis, leidimą susitikti ir atlikti tyrimą, bei pačių prekybos moterimis aukų asmeninį sutikimą dalyvauti tyrime.

Tyrimo imtis netikimybinė, tikslinė, patogioji. Tyrimo imtį sudaro 8 elementai: 4 prekybos moterimis prostitucijos tikslais aukos ir 4 specialistai, vykdantys prekybos moterimis reabilitacines/prevencines programas Lietuvoje. Respondentai buvo atrinkti atsižvelgiant į šiuos kriterijus:

Aukoms:

- Amžius (18-30 m.);
- Prekybos moterimis prostitucijos tikslais auka.

Specialistams:

- Nevyriausybinų organizacijų darbuotojas;
- Darbo prekybos moterimis aukų resocializacijos procese patirtis.

Tyrimo metodo apibūdinimas. Respondentai buvo apklausti žodžiu, taikant pusiau struktūruotą interviu metodą, nes „tai yra labai geras priartėjimo prie žmonių suvokimo, reikšmių, situacijų apibrėžimo ir realybės konstravimo (aiškinimo) būdas“ (Luobikienė, 2006, p. 68). Taikant jį galima išsiaiškinti ir išsamiau pažvelgti į prekybos moterimis aukų resocializacijos problemas bei galimybes, remiantis jų pačių ar specialistų vertinimais, nuomonėmis. Interviu duomenys buvo fiksuojami diktofonu. Interviu turinys analizuojamas taikant kokybinį turinio (content) analizės metodą. Šis duomenų analizės metodas pasirinktas todėl, kad taip galima daryti specifines išvadas bei įvertinti, kaip šį socialinį fenomeną suvokia pats tiriamasis, permąstydamas savo patirtį. Turinio (content) analizė taip pat parodo, teorinio tiriamojo fenomeno apibūdinimą ir jo raišką socialinėje realybėje, kokie yra informanto mąstymo, supratimo, tiriamojo fenomeno suvokimo būdai. (Žydžiūnaitė, Jonušaitė, 2004)

Kitas tyrime taikytas metodas – socialinio tinklo piešinys (schema), kuris, anot I. Leliūgienės (2002), yra priemonė, skirta grafiškai pavaizduoti svarbių situacijos dalių santykius, šiuo atveju – arti-

miausios socialinės aplinkos ryšius. Šis metodas yra svarbus. Taikant jį galima netiesiogiai išaiškinti socialinio tinklo narius, atskleisti jų tarpusavio santykius, o tai yra efektyvu, nes tiriamoji grupė specifika (respondentėms dėl patirtos traumos yra sunku kalbėti apie santykius su kitais asmenimis). Taikant šį metodą respondentai (prekybos moterimis aukos) ant popieriaus lapo pažymi jiems svarbius asmenis ir sutartinėmis linijomis parodo jų tarpusavio santykius (tamprius; dažnai palaikomus; konfliktiškus ir t. t.)

Tyrimo eiga

Tyrimas buvo atliekamas 2007 m. sausio–vasario mėnesiais. Jis sudarytas iš dviejų dalių: 4 prekybos moterimis aukų ir 4 specialistų apklausa Kauno ir Vilniaus miestuose. Pokalbis su respondentais truko nuo 15 iki 40 minučių, dėl skirtingos respondentų patirties ir asmeninių savybių.

Tyrimo etika

Tyrimą sudaro dvi dalys – prekybos moterimis aukų ir specialistų apklausa, todėl abiejose respondentų grupėse buvo užtikrinami tyrimo etikos principai.

Tyrimo instrumentas

Tyrimui buvo taikytas pusiau struktūruotas interviu, kuris yra ne griežtos formos ir lankstesnis nei struktūruotas, nes numatomas tik bendrasis apklausos planas, o klausimus galima keisti ar įvesti naujus, atsižvelgiant į situaciją. (Stankūnaitė, Verbickienė, 2002). Tai suteikia galimybę tyrėjams gauti daugiau papildomos informacijos.

Klausimai moterims, nukentėjusioms nuo prekybos žmonėmis, ir nevyriausybių organizacijų darbuotojams, dirbantiems prekybos moterimis resocializacijos srityje, buvo skirtingi, tačiau suformuluoti taip, kad būtų gauta informacija apie tas pačias problemas, siekiant palyginti ir interpretuoti tyrimo rezultatus.

3. Tyrimo rezultatai ir jų analizė

Tyrimo metu buvo apklaustos keturios prekybos moterimis aukos ir keturi prekybos moterimis aukų resocializacijos srities specialistai. Prieš analizuojant apklausos žodžiu gautą informaciją pateikiamos prekybos moterimis aukų demografinės charakteristikos (žr. 2 lentelę)

2 lentelė. **Prekybos moterimis aukų demografinės charakteristikos**

Imties dydis	n = 4
Lytis	Moterys (100%)
Amžiaus vidurkis	22 m.
Pasiskirstymas pagal išsilavinimą	Dvi respondentės – vidurinis išsilavinimas; Viena respondentė – pagrindinis išsilavinimas; Viena respondentė – nepilnas pagrindinis išsilavinimas
Pasiskirstymas pagal gyvenamąją vietą	Viena respondentė yra kilusi iš miesto, trys – iš provincijos

Nevyriausybių organizacijų specialistų, dirbančių prekybos moterimis aukų resocializacijos srityje, darbo patirties vidurkis yra 7,25 metai. Galima daryti prielaidą, kad tai žmonės, turintys nemažos šios srities praktinės patirties ir įgūdžių bei įsitraukę į veiklą anksčiau nei tam buvo skirtas tiek valstybės, tiek visuomenės dėmesys.

3.1 Prekybos moterimis aukų apklausa

Pirmuoju kompleksiniu klausimu („**Ar turite specialybę? Kur ją įgijote/kokią mokymosi įstaigą esate baigusi?**“) buvo siekta išsiaiškinti, apie jau turimą prekybos moterimis aukų profesinį išsilavinimą. Analizuojant šį klausimą norėta išsiaiškinti, kokios galėtų būti profesinio įsidarbinimo galimybės, atsižvelgiant į įgytą profesiją, todėl skirtos dvi kokybinės kategorijos: specialybė/profesija bei mokymo institucija, kurioje ji įgyta.

Respondentės interviu metu nurodė turimas arba įgyjamas profesijas, kurios, Lietuvos darbo biržos duomenimis, yra paklausiausios aptarnavimo darbuotojams ir kvalifikuotiems darbininkams siūlomos Lietuvoje 2007 m. balandžio mėnesyje (Lietuvos darbo birža [LDB], 2007), t. y. virėjos, pardavėjos. Taip pat respondentės nurodė ir kitas pakankamai paklausias profesijas (manikiūrininkės, duonos kepėjos). Antroje kategorijoje (institucija, kurioje specialybė įgyta) pateikiama informacija apie įstaigas/organizacijas, kuriose prekybos moterimis aukos įgijo šias profesijas. Respondenčių atsakymai atskleidžia jų, į profesinius praktinius įgūdžius orientuotą, išsilavinimą. Taip siekiama kuo greičiau prekybos moterimis aukas integruoti į darbo rinką, ir tai tampa kaip prielaida tolimesnei integracijai į visuomenę bei moters resocializacijai. Paklausios kvalifikuoto darbo specialybės, kurias įgyja respondentės, suteikia galimybių joms susirasti darbą, tapti ekonomiškai savarankiškesnėmis, tačiau taip jos nėra skatinamos siekti aukštesnio mokslo.

Atliekant tyrimą buvo siekiama išsiaiškinti, kokios papildomos edukacinės priemonės buvo taikomos prekybos moterimis aukoms siekiant jų sėkmingos resocializacijos. Mokymų kursai gali būti puiki edukacinė priemonė, kaip prielaida efektyviai resocializacijai, suteikianti galimybę prekybos moterimis aukai siekti karjeros bei surasti savo profesinį pašaukimą. Be to, socialinių įgūdžių kursai padėtų nukentėjusiosioms ne tik profesinėje veikloje, tačiau ir kasdieniniame gyvenime, nes jie susiję su tarpasmeniniu bendravimu, ryšių užmezgimu, socialinio tinklo plėtojimu, konstruktyviu konfliktų bei problemų sprendimu ir kt. Tačiau respondenčių atsakymai („dar neesu“, „ne“, „ne, dar nebuvo“) atskleidžia, kad jos nėra dalyvavusios ne tik socialinių įgūdžių ar profesinio konsultavimo kursuose, bet ir tokiuose mokymuose, kaip kompiuterinio raštingumo, užsienio kalbos įgūdžių ir kt., būtinuose integruojantis šiandieninėje darbo rinkoje. Tik viena respondentė dalyvavo manikiūrininkų rengimo kursuose, tačiau interviu metu ji pabrėžė, ne, kad įgijo įgūdžių ar naują specialybę, bet, kad gavo kursų baigimo sertifikatą („turiu dar manikiūrininkės sertifikatą“, „...[Kauno X nevyriausybinių organizacijų] organizavo ir gavau sertifikatą“). Kita respondentė tokiems kursams priskyrė dar mokykloje lankytus užsiėmimus („iš mokyklos laikų (...) būdavo visokie užsiėmimai būtent su technologiniais darbais, būtent su kompiuteriais...“).

Tyrimu atskleista prekybos moterimis aukų edukacinės perspektyvos bei jų vieta mokymosi sistemoje. Skirtos trys kategorijos: dabartinė situacija švietimo sistemoje (dabar mokosi), jų motyvacija/noras tęsti mokslus ateityje (norėtų tęsti mokslus) bei norima ateityje įgyti profesija (norima profesija/specialybė) (žr. 3 lentelė)

3 lentelė. Dabartinė situacija švietimo sistemoje ir edukaciniai planai

Kategorija	Subkategorija	Patvirtinantis teiginys
Tęstinis mokymasis formalioje ugdymo institucijoje	Dabar mokosi	„Taip. Dabar tik ištisinė praktika...“, „...nu neseniai pradėjau mokytis...“, „mokausi ir dirbu“, „taip“
	Norėtų tęsti mokslus	„Rugsėjį norėčiau“, „...eisiu dar po to mokytis (...) vidurinę baigsiu tada...“, „...šiaip tai norėčiau dar tęsti“, „...studijuoti ar bent jau pasižiūrėti, pabandyti į universitetus...“
	Norima profesija/specialybė	„...vadybininko (...) norėčiau ir į buhalteriją eiti, į kaimo turizmą...“, „...kasininke arba pardavėja“, „...kažką apie verslo organizavimą, verslo vadybą...“

Paaiškėjo, kad visos respondentės suvokia mokymosi svarbą. Apklausos metu jos nurodė, kad tęsia kažkada nutrūkusius mokslus bei savo ateities planuose išreiškė norą toliau mokytis. Tai rodo jų pačių motyvaciją siekti mokslo aukštesnėse švietimo institucijose („norėčiau gauti specialybę...“, „...žinau daug mokyklų ten kur jau aukščiau...“).

Atliekant tyrimą siekta nustatyti, ar prekybos moterimis aukos išvelgia edukacines galimybes, kiek jomis gali pasinaudoti, bei šias galimybes didinantys ir mažinantys veiksniai – skirtos dvi kokybinės kategorijos (asmeniniai veiksniai ir išoriniai veiksniai).

Kaip vertinamos respondenčių edukacinės galimybės, atsiskleidžia atsižvelgiant į jų vidinių ir išorinių veiksnių įtakos suvokimą. Edukacines galimybes palaikantiems/didinantiems veiksniams labiau priskiriami individualūs faktoriai, kur pabrėžiama pačios prekybos moterimis aukos motyvacija. Nukentėjusiųjų noras toliau siekti tikslų bei vidinis apsisprendimas, respondenčių nuomone, gali sumažinti ar net panaikinti išorinių edukacines galimybes mažinančių veiksnių įtaką: „yra didelis noras, o jeigu noras yra, niekas tavęs ir nesustabdys“. Požiūris į gyvenimą, nuostatos, ateities įvykiai bei savęs vertinimas taip pat turi įtakos ateities perspektyvoms. Tai patvirtina ir respondenčių atsakymai.

Tačiau išoriniai veiksniai taip pat turi didelę įtaką prekybos moterimis aukoms pasirenkant pozityvią veiklą, ypač aplinkinių parama ir palaikymas. Respondentės nurodė, kad paskatinimų jos sulauktų iš joms artimiausios socialinės aplinkos: artimųjų bei organizacijos darbuotojų („ir taip padeda, ir šiaip padėtų toliau“). Pasirinkimą gali paskatinti ir ateities įvykiai, tokie, kaip norimo darbo negavimas.

Tačiau čia pastebima ir saviraiškos poreikis, todėl edukacinės galimybės taip pat priklauso ir nuo moters domėjimosi tam tikra profesine sritimi, noro surasti savo pašaukimą. Tai patvirtina, kad sėkminga resocializacija priklauso ir nuo galimybės tam tikroje veikloje surasti savo pašaukimą, todėl respondentės įvardijo konkrečias specialybes, kurias norėtų įgyti („...norėčiau vadybininko...“, „...kažką su turizmu...“).

Kaip edukacines galimybes mažinančius respondentės nurodė tik išorinius veiksnius, o dėl dabartinės veiklos ypač pabrėžė laiko faktorių. Taip pat darbo ir mokslo nesuderinamumas („...trūksta poilsio“, „...kelias pamokas praleidžiu“) bei finansinė situacija ir noras tapti ekonomiškai nepriklausoma („...pinigų pasiskolinti (...) po kiek laiko vėl gražinti“) gali lemti, kad pirmenybė bus teikiama darbui o ne mokymuisi. Dvi respondentės pabrėžė, kad ypač sunku suderinti mokslą ir darbą, nes tai susiję su didelėmis laiko sąnaudomis, fiziniu išsekimu.

Socialiniai ryšiai ir aplinkinių palaikymas, kaip jau minėta anksčiau, turi didžiulę įtaką tiek resocializacijai, tiek ir edukacinėms galimybėms, todėl ryšių nebuvimas arba nesutarimai su artimiausios socialinės aplinkos žmonėmis gali būti kaip kliūtis toliau siekti tikslų. Tiek fizinė, tiek psichologinė sveikatos būklė resocializacijos procese taip pat svarbi, todėl ji gali tapti ir edukacines galimybes ribojančiu veiksniumi.

Socialinė aplinka, kurioje gyvena prekybos moterimis auka, betarpiškai veikia jos resocializacijos procesą, todėl asmeniniai ryšiai gali turėti tam teigiamos/neigiamos įtakos. Buvo siekta išsiaiškinti, ką respondentės laiko artimiausia joms socialine aplinka, ar palaiko asmeninius ryšius bei koks yra šių ryšių stiprumas. Skirtos 4 kokybinės kategorijos (tampūs ir dažnai palaikomi ryšiai, silpnas, konfliktiškas ryšys, nėra ryšio)

Respondenčių atsakymai atskleidė jų asmeninių ryšių stiprumą su šeima bei artimaisiais, Kauno X nevyriausybine organizacija bei kitais joms svarbiais asmenimis. Pastebėta, kad nurodydamos tamprių ryšių respondentės paminėdavo moralinio palaikymo, supratimo, neteisiamumo aspektus, pagalbą teikimą arba tiesiog buvimą kartu („...nuo pirmų dienų pradėjom bendrauti“, „...daug esam prašnekėjusios...“, „galiu va pasišnekėti, išsipasakoti, patarimą gauti (...) moralinio palaikymo...“). Kauno X nevyriausybinių organizacijų darbuotojai respondentų taip pat buvo minimi, kaip reikšmingi ir svarbūs asmenys. Viena respondentė taip pat įvardijo šunį, nes jis padeda jai jaustis laukiamai ir priimamai: „žinau, kad kažkas pasitinka namuose, kad kažkas manęs laukia...“.

Kitų respondentų nurodyti konfliktiški ryšiai su šeima patvirtina faktą, kad daugelio prekybos moterimis aukų šeimos yra nestabilios. Tokiose šeimose jos nesulaukia paramos, negali įgyti ar plėtoti svarbių socialinių įgūdžių, tokių, kaip bendravimo, konstruktyvaus problemų sprendimo („...visko pasitaiko: ir nesutarimų, ir pykčių...“). Silpni ryšiai su šeima rodo, kad nekonstruktyvūs šeimos narių santykiai, kurie dažniausiai susilpnėja ar galiausiai nutrūksta, o tokiu atveju ne visiškai yra patenkinami prekybos moterimis aukos palaikymo, saugumo, ir kt. poreikiai. Respondentės nurodė, kad su šeima ir artimaisiais jos susisiečia retai, dažniausiai tik telefonu.

Tyrimo metu siekiama išsiaiškinti, kokius įgūdžius prekybos moterimis aukos jau turi ir kokių joms stinga. Interviu su respondentėmis metu buvo atskleista, kad joms stinga ne tik profesinių žinių bei įgūdžių, tačiau, kad jos suvokia ir socialinių įgūdžių svarbą bei asmeninių savybių įtaką. Socialiniai įgūdžiai yra būtini ne tik profesinėje karjeroje, bet visų pirma kasdieninėje veikloje, socialinėje sąveikoje. Šių įgūdžių, anot J. Ruškaus (2006), dažniausiai ir stinga prekybos moterimis aukoms.

3.2 Specialistų apklausa

Tyrimo metu siekiama atskleisti veiksnius, turinčius įtakos sėkmingam aukų resocializacijos procesui. Specialistų apklausos duomenys rodo, kad sėkminga aukos resocializacija priklauso nuo įvairių veiksnių, kuriuos būtų galima sugrupuoti į dvi dideles grupes: tai vidiniai (t. y. šeima, individualus atvejis) ir išoriniai (valstybės politika, visuomenė, NVO pagalba) veiksniai. Ekspertai ypač pabrėžia resocializacijos procese aukos palaikymo svarbą („jeigu jos gauna šeimos palaikymą, tai žymiai greičiau stojasi ant kojų“) bei nukentėjusiosios motyvaciją („moteris privalo būti stipri, motyvuota, nes niekas už ją nenueis to sunkaus kelio“). Tai patvirtina ir autoriai C. S. Kobergas, R. W. Bossas, J. C. Senjemas (Lipinskienė, 2002), pabrėždami asmens indėlį (motyvacija, vidiniai resursai) kai jam sudarytos atitinkamos sąlygos. Be abejonės, moteris, apsisprendusi atversti naują gyvenimo puslapį, privalo „uždaryti duris savo praeičiai“, o tam reikia daug pastangų, valios bei kitų palaikymo.

Svarbu pabrėžti, kad vien tik vidinių moters resursų nepakanka siekiant integruotis visuomenėje, nes tikrai krytingai vykdoma valstybės politika, gera įstatyminė bazė bei nevyriausybinių organizacijų teikiama kompleksinė pagalba sudaro pagrindą bei galimybes aukoms keisti savo gyvenimą. Dažnai moteris ir jos šeima arba artimieji nėra pajėgūs spręsti iškilusių problemų (psichologinės, saugumo, materialinės ir t.t), todėl įvairių valstybinių ir nevyriausybinių organizacijų veikla tampa labai svarbi po

išgyventos traumos ar pasikeitusio gyvenimo būdo auką rengti įsitraukti į visuomeninį gyvenimą ir gyventi visuomenėje. Čia svarbu pabrėžti valstybinės „Prekybos žmonėmis prevencijos bei kontrolės 2005–2008 metų programos“ reikšmę aukai resocializuotis. Ši programa užtikrina socialinės paramos teikimą nukentėjusiosioms, jų apsaugą bei grąžinimo į visuomenę procesą Lietuvoje.

Analizuojant interviu metu respondentų pateiktą informaciją pastebėta, kad socialinių, profesinių ir mokymosi gebėjimų turėjimas bei įgijimas yra būtini norint sėkmingai integruotis į besikeičiančią visuomenę („ypač svarbūs socialiniai įgūdžiai (...) būtent įgūdžių nebuvimas ir yra savotiškas stabdis“, „išsilavinimas ir specialybės turėjimas tampa esminiu siekiu“).

Ekspertai kalbėdami apie veiksnius, lemiančius sėkmingą aukų resocializaciją, taip pat skyrė ir trukdančius resocializaciją veiksnius, kurie susiję su šeima, aukos individualybe visuomenėje, valstybės vykdoma politika, švietimo organizacijomis ir NVO. Kaip ir atsakydami į prieš tai pateiktą klausimą apklaustieji ypač pabrėžė šeimos vaidmenį aukos resocializacijos procese, tačiau šį kartą šeima yra daugiau rizikos ar neigiamos įtakos turintis veiksnys („kai kurių galbūt ir mamos nedirbusios, tai jai įsidarbinti ir integruotis į visuomenę yra sunku“, „dažnai nutraukiami santykiai su auka, arba būna visiškai abejingi...“). Neigiamas šeimos poveikis atsispindi aukos nuostatose, požiūryje į gyvenimą („...yra tokio išlaikytinio nuostata ir statusas, „...nemotyvuotos darbu“, „...jos tiesiog nelinkusios, net ir išėję iš prostitucijos, spręsti problemas“). Tai siejama su nepatenkintais vaiko fiziniiais, emociniais, socialiniais bei psichologiniais poreikiais šeimoje. G. Kvieskienė (2005) patvirtina, kad ilgainiui tokiomis sąlygomis formuojasi asmenybė, kuri nesugeba reikšti ir valdyti savo jausmų, greitai supyksta, ir dėl to gali būti labai agresyvi, nepasitiki kitais žmonėmis bei neįsisavina elementarių elgesio taisyklių. Anksčiau minėta, kad nukentėjusiajai dėl prekybos žmonėmis, ypač svarbus socialinių ir profesinių kompetencijų lavinimas, tačiau specialistai pabrėžia švietimo institucijose kylančias problemas („...nelanksti mokyklų sistema“, „...biurokratinis požiūris į vairius dokumentus“, „...neprofesionalus smalsumas“), kurios stabdo aukų resocializacijos procesą. Didelį mokymosi institucijų susidomėjimą ir smalsumą kelia išsiskiriantis aukos elgesys („...labai išsiskiria iš kitų tarpo...“) bei nevyriausybinų organizacijų pagalba joms („mes tarpininkaujame mokyklai, padedame susitvarkyti dokumentus“, „būnam šalia, palaikom“).

Respondentų įsitikinimu, su šia sritimi susiję valstybės politikos problemos (įstatyminės bazės spragos, vieningos pagalbos sistemos nebuvimas, valstybinės programos trūkumai) taip pat turi didelę įtaką aukų rengimui įsilieti į visuomeninį gyvenimą ir gyventi besikeičiančioje visuomenėje, nes dažnai nuo valstybės pozicijos ir vykdomos politikos priklauso, kokią pagalbą gaus prekybos moterimis auka.

Atlikus kokybinę analizę galima teigti, jog respondentų įvardyti neigiamai veikiantys resocializacijos procesą veiksniai gali būti traktuojami, kaip sritys, kurias reikia tobulinti, ir problemos, kurias reikia neatidėliotinai spręsti, siekiant užtikrinti palankesnes sąlygas resocializuoti prekybos moterimis aukas.

Respondentų atsakymų į klausimą „Kokį vaidmenį ir kokią įtaką turi edukacinės priemonės aukų resocializacijai?“ turinyje skirtos penkios kategorijos, kurios leidžia teigti, kad edukacinės priemonės teigiamai veikia aukų resocializaciją: t. y. ją palengvina, sumažina riziką „atkristi“, padeda įsitvirtinti visuomenėje, rengia integruotis į darbo rinką bei sudaro sąlygas aukos saviraiškai (žr. 4 lentelę).

4 lentelė. Edukacinių priemonių įtaka aukų resocializacijos procese

Kategorija	Patvirtinantis teiginys
Palengvina resocializaciją	„...profesiniams įgūdžiams ir ypač svarbūs socialiniams įgūdžiams įgyti, nes būtent tų įgūdžių nebuvimas ir yra savotiškas stabdis“ „Manau logiška, kad tai viskas, ko joms reikia. Nes yra tokių, kurios yra visiškai bemokslės...“, „tik per mokymus, socialinių įgūdžių mokymą galima integracija...“
Rengia aukas integruoti į darbo rinką	„...susitikimai su darbdaviais“; „Mes bendravom su potencialiais darbdaviais, sukvietėme juos į apskritąjį stalą, (...) aukos išsakė savo pageidavimus“
Sumažina riziką „atkristi“	„...kuri turi tik elementarų išsilavinimą (...) ilgailaikės darbo valandas, atlyginimai vokeliuose, (...) įstumiame į rizikos zoną, tad (...) logiška, kad moteris turi mokytis, daugiau save pažinti, pilniau išnaudoti galimybes, ir tada bus sukurtos sąlygos jų sėkmingai resocializacijai...“
Padeda įsitvirtinti visuomenėje	„Svarbu visų žmonių gyvenime...“; „be profesijos įgijimo, be mokslo, tu nerandi vietos visuomenėje“; „...adekvačiau galėsime gyventi“; „turi išlaikyti šeimą ir todėl turi įgyti profesiją, dirbti“
Savo pašaukimo suradimas	„save realizuoti“; „...su mokslu ateina ir savirealizacija...“

Respondentų teiginius apie edukacinių priemonių svarbą aukai resocializuotis patvirtina ir J. Ruškus (2005) teigdamas, kad aukos dėl menkos patirties sąveikaujant prosocialioje aplinkoje dažnai neturi susiformavusių būtinų socialinių, darbinų, gyvenimo (higieninių buitinių, motinystės) įgūdžių, to-

dėl tai joms sukelia įvairių problemų kasdieninėje aplinkoje bei integruojantis į visuomenę. Taigi labai svarbus prekybos moterimis aukų resocializacijos aspektas – socialinė ir edukacinė pagalba, kuria siekiama ugdyti aukų gyvenimo, socialinius, profesinius įgūdžius, suteikiant joms paramą, žinių bei palaikymą.

Klausimu „*Kaip manote, ar yra pakankamai sudaryta edukacinių galimybių nukentėjusiosioms?*“ siekiama įvertinti edukacines galimybes Lietuvoje. Iš atsakymų turinio skirtos trys kokybinės kategorijos, atspindinčios tris skirtingas respondentų nuomones (menkos, nepakankamos ir didelės edukacinės galimybės).

Mažos edukacinės galimybės prekybos moterimis aukoms siejamos su edukacinių paslaugų teikėjų netolygiu pasiskirstymu Lietuvoje („absoliučiai nieko regionai negali pasiūlyti“, „vienintelė pasiūla (...) kompiuterių kursai“) bei menkai išplėtotą infostruktūrą regionuose („Praktiškai infostruktūra regionuose yra silpnai išvystyta“). Nepakankamų edukacinių galimybių kategorijoje išryškėja tokios problemos: *aukų realių poreikių neįvertinimas*, ypač provincijose, kai siūlomi mokymai neatitinka aukos poreikių („vienintelė pasiūla (...) kompiuterių kursai“, „turi išlaikyti save, savo šeimą (...) tokie kursai niekiniai), *finansavimo priklausomybė nuo organizacijų projektinės veiklos*, („mano žiniomis, kol kas tik per projektines veiklas“), vadinasi, nėra užtikrintas tęstinumas ir edukacinės galimybės galimos tik aukoms, dalyvaujančioms organizacijų vykdomuose projektuose. Tokiu atveju sukuriama nesaugumas (o kaip bus toliau?), ir auka dirbtinai pritraukiama į organizaciją. Darbo ir mokslo suderinamumo problemos iškyla tuomet, kai nukentėjusiajai nepavyksta suderinti darbo su pasirinkta mokymosi institucija („profesinės lavinimo mokyklos yra geros (...) bet jos dirba, nėra galimybių, nebent tik labai jaunos mūsų klientės...“). Tokiu atveju nukentėjusiajai tenka rinktis palankesnes mokymosi sąlygas siūlančią švietimo instituciją („...jos mokosi vakariniu būdu“), nes „nėra resursų taip masiškai išlaikyti žmones“, todėl „turi mokytis ir dirbti“. Respondentai, teigiantys apie edukacinių galimybių įvairovę prekybos moterimis aukoms, tai sieja su palankia situacija darbo rinkoje („paskutiniai metai Lietuvoje baisiai keičiasi, išvažiuoja, bedarbystės „nulis“, trūksta darbuotojų“), gyvenamąja vieta („didmiesčiuose tai yra maždaug sutvarkyta“) bei pačios aukos motyvacija imtis iniciatyvos ir atsakomybės už savo ateitį („...čia yra galimybių, tiesiog reikia ieškoti, stengtis. Tai, žinoma, sudėtingesnis ir ilgesnis kelias.“).

Respondentų buvo klausama, „*Kokiu principu remdamiesi aukoms Jūs siūlote įvairias edukacines priemones (mokymus, kursus)?*“. Tyrimo rezultatai parodė, kad nukentėjusiajai negali būti primestos įvairaus pobūdžio edukacinės priemonės. Svarbu informaciją pateikti netiesiogiai (nedirektyviai). Tai leistų asmeniui pačiam apsispręsti. Respondentai pabrėžia, kad svarbu atsižvelgti į moters norus ir pageidavimus („Priklausomai nuo jų pageidavimų“, „paprastai moteris žino, ko ji nori“), t. y. individualizuoti edukacinių priemonių pasiūlą, bet nepamiršti situacijos darbo rinkoje – atsižvelgti į paklausiausias specialybes. Esminė problema iškyla tuomet, kai skiriasi darbuotojo ir aukos poreikių bei galimybių suvokimas („mes žiūrime savo galimybes, kiek jų norai realistiški“, „mes matome, pati savimi nesugeba pasirūpinti...galbūt ji save įsivaizduoja kitaip“). Todėl organizacijoms reikia įdėti daug darbo bei pastangų, kad jų ir aukos „įsivaizdavimai būtų panašūs“. Esant tokiai situacijai svarbus vaidmuo tenka apskričių darbo biržose esančioms darbo rinkos mokymo tarnyboms, kurios teikia profesinio konsultavimo paslaugas aukoms, siekdamas padėti moterims pasirinkti specialybę, įvertinti savo gebėjimus. Anot respondentės, tokios konsultacijos padidina moterų pasitikėjimą savimi, savo jėgomis, jos grįžta kupinos entuziazmo, nes moters „pozityvas yra iškeliamas“.

3.3 Rezultatų aptarimas

Atsakymais į tyrimo klausimą „Kas lemia sėkmingą prekybos moterimis resocializaciją?“ gauti duomenys parodė, kad šeimos, aukos individualūs, valstybės politikos, visuomenės ir NVO veiksniai tarpusavyje sąveikauja ir turi didelės įtakos užtikrinant sėkmingą prekybos moterimis aukų resocializacijos procesą. Valstybinio lygmens veiksniai: tarpinstitucinis bendradarbiavimas, valstybės vykdoma socialinė integracinė politika, valstybinė „Prekybos žmonėmis prevencijos bei kontrolės 2005–2008 metų programa“, patvirtina ir papildo J. Ruškaus (2005) tyrime įvardytas prekybos moterimis ir prostitucijos aukų reintegracijos bei reabilitacijos sistemos pranašumas.

Tiek teorija, tiek atlikto tyrimo rezultatai patvirtino, kad Lietuvos Respublika vykdo Palermo protokole (2000) numatytus įsipareigojimus teikti kompleksinę pagalbą prekybos moterimis aukoms, įtraukiant ir įsidarbinimo, švietimo bei mokymo galimybių užtikrinimą, ypač svarbų aukos resocializacijos procese. Šie įsipareigojimai vykdomi vadovaujantis valstybine 2005–2008 m. Prekybos žmonėmis prevencijos ir kontrolės programa bei Užimtumo rėmimo įstatymu.

Tyrimo rezultatai atskleidė, kad prekybos moterimis aukų socialinių, gyvenimo, darbo įgūdžių stoka trukdo sėkmingai joms resocializuotis, nes kasdieninėje aplinkoje bei integruojantis į visuomenę tai sukelia įvairių problemų. Šie tyrimo rezultatai sutampa su J. Ruškaus (2005) atlikto tyrimo išvado-

mis. Tokiu atveju išskyla socialinės edukacinės pagalbos poreikis, paremtas galimybių aukai suteikimo teorija, kuria, anot M. Shepardo (2006), C. L. Johnsono (2003) ir J. Ruškaus (2005), siekiama asmens savarankiškumo pasitelkiant aplinkoje esančius resursus. Čia išskyla aprūpinimo įvairiomis edukacinėmis priemonėmis ir galimybių užtikrinimo svarba. Tokios priemonės, kaip formalus ugdymo organizavimas, kvalifikacijos kėlimo ir profesinio orientavimo kursai bei socialinių įgūdžių formavimo grupės tyrimo metu skirtos kaip pagrindinės, taikomos aukų resocializacijos procese, kurios, anot respondentų (nevyriausybinų organizacijų specialistų), sumažina riziką „atkristi“, rengia integruotis į darbo rinką, palengvina resocializacijos procesą, padeda įsitvirtinti visuomenėje bei sudaro sąlygas aukos saviraiškai. Šios edukacinės priemonės yra taikomos atsižvelgiant į aukų individualius poreikius, pageidavimus, darbo rinkos situaciją, netiesiogiai pateikiant informaciją bei nukreipiant tam tikra linkme. Šie principai leidžia aukai savarankiškai apsispręsti ir priimti sprendimą, o tai ir yra galimybių aukai suteikimo teorijos pagrindas. Tačiau prekybos moterimis aukų apklausa prieštarauja specialistų teiginiams apie edukacinių priemonių taikymą (jos pažymėjo, kad neteikiami specialistų apklausoje minimi mokymai (socialiniai įgūdžiai, kalbos kursai ir t. t). Galima daryti prielaidą, kad skiriasi tai, kokia yra/nėra edukacinių paslaugų pasiūla ir tai, kas nukentėjusiosioms realiai teikiama.

Tyrimo metu buvo atskleista edukacinių priemonių taikymo įtaka aukų resocializacijos procesui (sumažina riziką vėl tapti prostitute, rengia integruotis į darbo rinką, palengvina resocializacijos procesą, padeda įsitvirtinti visuomenėje ir kt.), todėl buvo svarbu išsiaiškinti, kaip edukacines galimybes vertina pačios prekybos moterimis aukos ir kaip jas vertina nevyriausybinų organizacijų specialistai. Tyrimas parodė, kad specialistų ir aukų vertinimai nesutampa. Aukos mato daug galimybių ir sieja jas su jau turima savo kompetencija bei vidiniais veiksniais, tokiais kaip motyvacija, asmeninės savybės ir kt., kurie gali sumažinti ar net panaikinti išorinius edukacinių galimybių trukdžius. Specialistai galimybių matė mažiau, pabrėždami išorinius ir net valstybinės reikšmės trikdžius, tokius, kaip netolygus edukacinių paslaugų teikėjų pasiskirstymas Lietuvoje, menkai išplėtotą infostruktūrą regionuose bei edukacinių paslaugų finansavimo priklausomybę nuo projektinės veiklos. Tačiau panaikinus vien tik išorinius edukacinių galimybių trikdžius neužtikrinama, kad aukos pasinaudos visomis esančiomis galimybėmis. Autoriai C. S. Kobergas, R. W. Bossas, J. C. Senjemas (Lipinskienė, 2002) pabrėžė pačios aukos motyvacijos bei vidinių resursų svarbą galimybių aukai suteikimo procese. Prekybos moterimis aukų apklausa parodė, kad šį faktorių taip pat vertina ir pačios nukentėjusiosios pabrėždamos savo motyvaciją, pastangas siekti tikslų. Respondenčių nuomone, tai yra svarbiausias veiksnys, galintis sumažinti ar net panaikinti neigiamą įtaką darančius faktorius. Tačiau specialistų apklausos rezultatai parodo, kad aukų motyvacija yra menka arba sąlygine (priklausanti nuo išorinių ir vidinių veiksnių), todėl čia išryškėja nevyriausybinų organizacijų ir šeimos vaidmuo motyvuojant, skatinant bei palaikant prekybos moterimis auką procese, kai jai suteikiamos galimybės. Šeimos vaidmenį patvirtina ir J. Siemons bei kt. (2006) pateikdami aukų resocializacijos modelio Olandijoje aspektus, daug dėmesio skirdami prekybos moterimis aukų socialiniams ryšiams atkurti bei palaikyti. Sudaroma galimybė pasikviesti aukos artimuosius. Teorinėje dalyje didelis dėmesys skirtas šeimai kaip resocializacijos agentui, kuris yra svarbiausia palaikymo, supratimo, paramos institucija, skatinanti aukos asmenybės ugdymą, užtikrinanti esminių poreikių patenkinimą. Tačiau tyrimo metu nustatyta, ir kiti autoriai teigia, kad ryšiai su artimaisiais dažnai yra komplikuoti, todėl šie poreikiai yra nepakankamai patenkinami.

Tyrimo metu taip pat buvo atskleista prekybos moterimis aukų respondenčių jau turima patirtis. Rezultatai patvirtino TMO atlikto tyrimo (Sipavičienė, 2006) teiginius, kad prekybos moterimis aukų išsilavinimas yra mažesnis nei šalies vidurkis. Respondenčių turima ar įgyjama profesija atitinka paklausiausias aptarnavimo darbuotojams ir kvalifikuotiems darbininkams, siūlomas Lietuvoje (2007 metų balandžio mėnesį įregistruota daugiausiai laisvų darbo vietų), o tai suteikia galimybę įsitraukti į darbo rinką bei tapti ekonomiškai nepriklausomomis. Autorių teigimu (Willemsen (2005); *Trafficking in persons report June*, 2006), resocializacijos sėkmė priklauso nuo to, kaip nukentėjusiajai pavyksta įsitraukti į darbo rinką, todėl pabrėžiama edukacinių galimybių užtikrinimo būtinybė.

Išvados

1. Prekybos moterimis samprata analizuojama įvairiais aspektais: kaip žmogaus teisių pažeidimas, kaip nelegalus ir organizuotas verslas, kriminalinė problema, kaip nelegalios migracijos, darbo problema, kaip moralinė problema, prievartos ir moters išnaudojimo forma. Prekybos moterimis ir prekybos žmonėmis sąvokos yra sutapatinamos, skiriama tik išnaudojamas asmuo – šiuo atveju moteris. Išanalizavus mokslinę literatūrą nerasta šios sampratos mokslinės apibrėžties. Daugiausia remiamasi JTO 2000 m. specialiajame *Protokole dėl prekybos žmonėmis, ypač moterimis ir vaikais, prevencijos sustabdymo bei baudimo už vertimąsi ja* pateiktu apibrėžimu. Šiame apibrėžime skiriami nusikalstami veiksmai, priemonės bei tikslai, kurie ir sudaro prekybos moterimis turinį. Straipsnio autorės siūlo tai-

kyti adaptuotą J. Ruškaus (2005) prekybos moterimis aukų sampratų modelį, atskleidžiantį šios problemos priežastis, prekybos moterimis aukų charakteristikas bei kompleksinės pagalbos poreikį.

2. Prekybos moterimis aukų resocializacijos pagrindas yra asmeniui galimybių suteikimo teorija, kuri atliepia esminius resocializacijos tikslus, t. y. siekimą padidinti individo pasitikėjimą savimi, savarankiškumą (gebėjimą valdyti situacijas, ugdyti kompetencijas ir kt.) bei atsakomybę dėl savo ateities, pasinaudojant jos vidiniais ir išoriniais resursais (suteikiant reikalingos informacijos, išteklių, žinių bei įgūdžių). Taikyti galimybių suteikimo teoriją prekybos moterimis aukoms resocializuotis yra labai prasminga, nes siekiama paremti moteris, skatinant jų pačių apsisprendimą.

3. Prekybos moterimis aukų resocializacijos edukacinių galimybių tyrimas parodė, kad taikyti edukacines priemones yra labai svarbu prekybos moterimis aukų resocializacijos procese, nes tai sudaro pagrindą aukai integruotis į visuomenę, darbo rinką, padeda prekybos moterimis aukai tapti aktyvia, savarankiška, pasitikinčia savimi bei atsakinga už savo ateitį asmenybe. Tyrime buvo atskleista ir edukacinių galimybių sudarymo bei prieinamumo situacija, kur yra skiriamos dvi pagrindinių įvardijamų trukdžių grupės: individualūs (laiko stoka, sveikatos problemos, darbo ir mokslo nesuderinamumas, sunki finansinė būklė, nekonstruktyvūs socialiniai ryšiai ir kt.) bei valstybiniai (menka infrastruktūra regionuose, edukacinių paslaugų netolygus pasiskirstymas, finansavimo priklausomumas nuo projektinės veiklos, nepakankamas švietimo institucijų prieinamumas ir kt.). Šie įvardijami neigiamai veikiančios edukacines galimybes, o tuo pačiu ir resocializacijos procesą veiksniai gali būti traktuojami kaip sritis, kurias reikia tobulinti bei problemos, kurias reikia neatidėliotinai spręsti siekiant užtikrinti palankesnes edukacines sąlygas prekybos moterimis aukoms resocializuotis.

Literatūra

1. 2007 m. balandžio mėnesį daugiausiai laisvų darbo vietų įregistruota (n.d.). Lietuvos darbo biržos tinklalapis <http://www.ldb.lt/ldb_site/index.aspx?cmp=lastsit&nr=5&lang=2&menu_id=46> [žiūrėta 2007-05-05].
2. Barker, R. L. *The social work dictionary*. Washington: Nation Association of Social Workers, 1994.
3. Corrin, C. Transitional Road for Traffick: Analysing Trafficking in Women From and Through Central and Eastern Europe. *Europe-Asia Studies*. 2005. 4, p.543–560,
4. Fedosiuk, O. *Prekyba žmonėmis baudžiamojoje teisėje ir teismų praktikoje*, 2005. <<http://www.leidykla.vu.lt/inetleid/teise/54/straipsniai/str6.pdf>> [žiūrėta 2006-12-12].
5. Herman, J. L. *Trauma ir išgyjimas: prievartos pasekmės - nuo buitinio smurto iki politinio teroro*. Vilnius: Vaga, 2006.
6. Herzfeld, B. Slavery and gender: women's double exploitation. *Gender and Development*. 2002, p. 50–55.
7. International Organization for Migration. Identification and protection schemes for victims of trafficking in persons in Europe: tools and best practices. Brussels: International Organization for Migration, 2005.
8. Johnson, C. L. *Socialinio darbo praktika: bendrasis požiūris*. Vilnius: VU specialiosios psichologijos laboratorija, 2003.
9. Kvieskienė, G. *Pozityvioji socializacija*. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla, 2005.
10. Jovaiša, L. Enciklopedinis edukologijos žodynas. Vilnius: Gimtasis žodis, 2007.
11. Leliūgienė, I. Socialinė pedagogika. Kaunas: Technologija, 2002.
12. Liaudinskienė, G. Teisėtvarkos pažeidimus padariusių nepilnamečių resocializacijos specialistų veiklos socioedukaciniai ypatumai. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, edukologija (07 S). Kaunas: Kauno technologijos universitetas, 2003.
13. Lipinskienė, D. *Edukacinė studentą įgalinanti studijuoti aplinka*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, edukologija (07 S). Kaunas: Kauno technologijos universitetas, 2002.
14. Luobikienė, I. *Sociologinių tyrimų metodika*. KTU. Technologija, 2006.
15. Marcinkevičienė, D.; Praspaliauskienė, R. *Prekyba moterimis*. Vilnius: Praeities pėdos, 1999.
16. Melrose, M.; Barret, D. The Flesh Trade in Europe: Trafficking in Women and Children for the Purpose of Commercial Sexual Exploitation. *Police Practice and Research*. 2006, p. 111–123.
17. Netkova, B. *Human rights and trafficking in women*, 2007. <<http://dissertations.ub.rug.nl/FILES/faculties/jur/2007/b.netkova/ProefschriftBistraNetkova.pdf>> [žiūrėta 2007-04-08].
18. O'Connor, M.; Healy, G. *The links between Prostitution and Sex Trafficking: a brief Handbook*. Coalition against trafficking in women, 2006. <<http://ewl.horus.be/SiteResources/data/MediaArchive/Violence%20Centre/News/handbook.pdf>> [žiūrėta 2006-12-13].
19. Protokolas dėl prekybos žmonėmis ypač moterimis ir vaikais, prevencijos, sustabdymo bei baudimo už vertimąsi ja (Palermo protokolas), papildantis Jungtinių Tautų Organizacijos konvenciją prieš tarptautinį organizuotą nusikalstamumą, 2000. <<http://www.nplc.lt/aukos/informacija/t-aktai/kiti/protok-prekyb-zmonemis-2003.pdf>> [žiūrėta 2007-03-20].
20. Raymond, G. J. *Sex Trafficking is Not „Sex Work“*, 2005. <http://action.web.ca/home/catw/readingroom.shtml?x=74355&AA_EX_Session=3e4a773dc58070889be8bdae0fda4965> [žiūrėta 2007-03-14].
21. Richards, J. C.; Platt, J. Longman dictionary of language teaching and applied linguistics. Harlow : Pearson Education, 1992.

22. Ruškaus, J.; Mažeikienė, N.; Blinstrubas, A. ir kt. Prekybos moterimis ir prostitucijos aukų rehabilitacija ir reintegracija. Taikomojo mokslo leidinys. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2005.
23. Sheppard, M. *Social work and social exclusion: the idea of practice*. Hamshire: Ashgate, 2006.
24. Siemons, J.; Capel, L.; De Beer, M. et al. Trafficking in women in the Netherlands. B.Zierer (editor), *Social Work and Trafficking in Women*. Wien: fh-campus. 2006. p. 149–163.
25. Sipavičienė, A. *Tarptautinė gyventojų migracija Lietuvoje: modelio kaita ir situacijos analizė*. Vilnius: Tarptautinė migracijos organizacija, 2006.
26. Sipavičienė, A.; Erentaitė, R.; Augutienė, R. Praktiniai problemos sprendimo variantai. A. Sipavičienė (red.). *Prekyba moterimis: problema, prevencija, pagalba aukoms. Praktinis vadovas socialiniams darbuotojams*. Vilnius: Tarptautinė migracijos organizacija, 2004, p. 69–130.
27. *Socialinės apsaugos terminų žodynas*. Vilnius: Sveikatos ekonomikos centras, 1999.
28. Stankūnaitė, G.; Verbickienė, K. *Kokias problemas kelia naujas atsiskaitymo būdas. Baigiamasis darbas*, 2002. <<http://www.pdf.viko.lt/download-16.html>> [žiūrėta 2007-05-14].
29. Tarptautinių žodžių žodynas. Vilnius: Vyriausioji enciklopedijų redakcija, 1985.
30. Tavcev, S. The other side of the coin: utilising feminist criminology to examine the causal factors of trafficking in women for sexual exploitation from Central and Eastern Europe. Magistro darbas. Europos kriminologija. Leuven: Katholieke Universiteit Leuven, 2001.
31. *The Oxford dictionary and thesaurus* edited by Sara Tulloch. Oxford: Oxford university press, 1996.
32. Tidikis, R. *Socialinių mokslų tyrimų metodologija*. Vilnius: Lietuvos teisės universiteto leidybos centras, 2003.
33. Vaitkevičiūtė, V. *Tarptautinių žodžių žodynas*. Vilnius: Žodynas, 2001.
34. Wijers, M. *Only rights can stop wrongs: a critical assesment of anti-trafficking strategies*, 2002. <<http://www.walnet.org/csis/papers/wijers-rights.html>> [žiūrėta 2007-05-16].
35. Willemsen, E. A safe return for victims of trafficking, 2005. <<http://www.fmreview.org/FMRpdfs/FMR25/FMR2515.pdf>> [žiūrėta 2007-05-05].
36. Žydžiūnaitė, V. *Komandinio darbo kompetencijų edukacinė diagnostika ir jų vystymo, rengiant slaugytojus, pagrindimas*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, edukologija (07S). Kaunas: Kauno technologijos universitetas, 2003.
37. Žydžiūnaitė, V.; Jonušaitė, S. Socialinio pedagogo profesinė adaptacija mokyklos bendruomenėje. Kokybinės diagnostikos rezultatai. *Specialusis ugdymas*. Mokslo darbai. 2004, t. 1(10), p. 138–148.

EDUCATIONAL POSSIBILITIES OF RESOCIALIZATION FOR THE VICTIMS OF TRAFFICKING IN WOMEN

Prof. dr. Irena Leliūgienė

Kaunas Technology University

Aistė Baronaitė, Živilė Zapolskytė

Kaunas Technology University

Summary

The organization of the complex assistance for victims of trafficking in women is a new phenomenon in Lithuania. Therefore, the aspects and means for assistance are not yet clearly defined and there is no common resocialization service system.

The researches mostly present the approaches, considerations and activities of the NGOs' experts, working in the field of trafficking in women, but the position of victims is not taken into account. Mostly, they reveal the problems on the national level, however, the evaluation of the educational possibilities for victims of trafficking is still missing. There is still lack of research on the conditions for schooling and achieving vocational education, as well as motivating the victims to educate oneself, integrate into the labour market, develop new occupational values, professional competences and independent life skills, as relevant skills for their resocialization.

The survey discusses these questions: What are the factors, determining the successful resocialization of victims? What are the limiting factors? What are the educational possibilities for victims of trafficking in women?

Keywords: the victim of trafficking in women, resocialization, empowerment, educational possibilities